

Izgubljena generacija?

Padli slovenski alpinisti med drugo svetovno vojno Peter Mikša¹

leta vojne, Skala pa z Italijani ni hotela sodelovati in se je razpustila. Če so vsaj v začetku Italijani še dopuščali delno društveno aktivnost, pa je nemški okupator na svojem zasedenem ozemlju takoj zatrl vse podružnice SPD, vse planinske domove, kočice in zavetišča pa izročil nemškemu Alpenvereinu. Razpuščeni sta bili tudi podružnici Skale v Celju in na Jesenicah.

Na izstopu iz Severne triglavske stene 12. februarja 1939, po prvem zimskem vzponu po Slovenski smeri. Vzpon so opravili člani Akademске skupine SPD Beno Anderwald, Mirko Slapar, Bogdan Jordan in Gene Malovrh. Anderwald (drugi iz leve) in Jordan (tretji iz leve) sta med drugo svetovno vojno padla kot partizan oz. talec.

Vir: Franci Ekar

Konec 30. in v začetku 40. let se je slovenski alpinizem po nekajletnem premoru ponovno začel kvalitetno dvigati. Mlada generacija, ki je prihajala, je bila na najboljši poti, da prekosi svoje znamenite predhodnike in prestopi prag tako zelene šeste stopnje. Toda v Evropi je že divjala vojna in le še vprašanje časa je bilo, kdaj bo prišel dan, ki se ga Boris Režek spominja takole: "Dolgo že ni bilo besede med nami. Vračali smo se s sten, misli so bile zgoraj na grebenih, poslavljali smo se od gora. Ves dan smo bili nemimi, ni nam šlo od rok, nekaj se je pripravljalo, nemir je prehajal z enega na drugega. Dan je bil tako tih in veder, nebo tako sinje in globoko, kakor ga še nihče ni pomnil. Ta poslednji dan nam je bil podarjen. V Bistrici smo zvedeli: vojna se je začela."

Bil je april leta 1941, ko je vodja nemškega rajha Adolf Hitler sklenil razbiti Jugoslavijo. Vojna je dosegla tudi naše dežele.¹ Še med vojaškimi operacijami pred kapitulacijo 17. aprila je Hitler razdelil Jugoslavijo med štiri, Slovenijo pa med tri okupatorje: slovenska Štajerska, severni del Dolenjske, Mežiška dolina in Gorenjska so pripadli Nemčiji, večina Dolenjske, Notranjske in Ljubljana Italiji, Prekmurje in Medžimurje pa Madžarski. Meje med temi tremi okupacijskimi območji so postale državne meje, ki so

bile zelo utrjene in varovane. Posledično so živo zarezale v slovensko narodno telo, saj so pretrgale življenjske, gospodarske, kulturne in druge stike med prebivalstvom.

Tudi slovenski planinci in alpinisti so občutili stroge omejitve v delovanju in gibanju. Gore so, vsaj v prvih tednih, postale nedostopne. Italijani so na začetku Slovenskemu planinskemu društvu (SPD) in Turistovskemu klubu Skala² zajamčili prosto delovanje v prihodnosti, SPD se je temu prilagodilo in v zelo okrnjeni obliki delovalo vsa

Mnoge najagilnejše društvene funkcionarje, planinske delavce in alpiniste od Maribora preko Koroške in Kamnika do Jesenic so Nemci vtaknili v zapore in koncentracijska taborišča ali pa so jih prisilno izselili. Med tistimi, ki so ostali doma, pa jih je veliko takoj ali kmalu vstopilo v partizane ali kako drugače podpiralo narodnoosvobodilni boj. Mnogi od njih konca vojne niso dočakali. "Kmalu po okupaciji Slovenije leta 1941 se je ogromna večina članov SPD, Skale in drugih ljubiteljev gora znašlo v vrstah OF, med partizanskimi borci, talci, jetniki in trpini po koncentracijskih taboriščih, tam, kjer je bil uporni slovenski narod in njegovo najzvestejše jedro," se tega obdobja spominja Miha Potočnik.

Plezalo se je tudi med vojno

Osrednje društvo SPD in njegovi člani v Ljubljani in Ljubljanski pokrajini so sicer lahko društveno delovali, dostopa do gora pa pravzaprav niso imeli, saj je bila Ljubljana v času okupacije obdana z žično ograjo, ki jo je bilo mogoče prestopati le s posebnimi dovolilnicami. Društveni prostori so kmalu postali zbirališče podpornikov narodno-osvobodilne fronte, predvsem pa so postali točka, kjer so našli zavetišče tisti planinski

¹ Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta Ljubljana.

² Takrat že preimenovanem v Alpinistični klub Skala.

tovariši iz celotne Jugoslavije, ki so bežali pred okupatorjem. Sodelovanje v boju proti okupatorju je doseglo celo takšen obseg, da je bila pozimi 1942 ustanovljena Osvobodilna fronta SPD Matica, katere vodstvo so prevzeli člani Osrednjega odbora, ki so se še nahajali v Ljubljani.

Okupaciji navkljub pa se je v gorah vseeno plezalo, seveda v občutno manjši meri kot pred njo, vseeno pa so zabeleženi pristopi na vrhove, plezalni vzponi, tudi prvenstveni. Že poleti 1941 je zabeležen vzpon Franca Herleta in Avgusta Vršnika, ki sta v severni steni Ojstrice v Kamniško-Savinjskih Alpah preplezala novo težko smer. Prvič v naših stenah sta uporabila sveder, s katerim sta v gladko ploščo, kjer ni bilo možno zabiti klina, izvrtala luknjo, kamor sta zabila klin in ga utrdila z lesenimi zagozdami ter tako omogočila napredovanje pri plezanju. Leta 1942 je Miha Arih pozimi preplezal Hornovo smer v Jalovcu, 1943. leta pa so Miha Arih, Janez Krušič in Maks Dimnik preplezali severozahodno steno Rakove špice itd. O delni dostopnosti gora med vojno kažejo tudi vpisi v vpisne knjige na vrhovih, ohranjeni lističi, zatlačeni v konzerve in potisnjeni pod kamnite močice, in tudi zapisi o nesrečah. Eden takšnih zapisov, ki se je sicer izkazal za lažnega, je iskanje ponesrečenega, zgoraj omenjenega Ariha. Novembra

leta 1943 je stekla iskalna akcija, ker se ni vrnil s plezalne ture na Veliko Martuljško Ponco. Kasneje se je izvedelo, da je šel v partizane, zaradi varnosti domačih pa je hotel sled zabrisati z gorsko nesrečo.

Izgubljen izjemen rod alpinistov

Slovenci smo med drugo svetovno vojno izgubili izjemen rod alpinistov, ki je bil ravno pred začetkom vojne v vzponu in je bil sposoben ponoviti tudi najtežje smeri v naših stenah, verjetno tudi Aschenbrennerjevo smer v Travniku, prvič preplezano leta 1934. Maks Dimnik se je spominjal, da mu je Arih leta 1942, ko je že bil v partizanih, izrazil željo, da bi šla v to smer: "Poleti pojdeva pa v Traviške stene, v Ašenbrennerjevo smer, kajne? Nekako že preprosim komandirja Pavleta za dva, tri dni, mislim." Že med zgoraj omenjenimi jih je nekaj, ki so izgubili življenje v vojni. Herle in Vršnik sta kmalu po prvenstveni v Ojstrici vstopila med partizane. Konca vojne nista dočakala. Miha Arih prav tako ne. Med vojno sta življenje izgubila dva izmed četverice alpinistov, ki so pred vojno opravili najpomembnejši zimski predvojni vzpon na naših tleh – prvi zimski vzpon po Slovenski smeri čez severno steno Triglava 11. in 12. februarja 1939, Beno Anderwald in Bogdan Jordan. V boju je padel

1 Odkritje spomenika Miranu Cizlju leta 1950. Cizelj je bil pred drugo svetovno vojno med vidnejšimi alpinisti, v Julijskih Alpah je preplezal več prvenstvenih smeri. Po tem, ko se je med vojno pridružil partizanom, je januarja 1944 padel v boju v Spodnjem Vetrnu pod Storžičem.

Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

2 Miran Cizelj na Špiku Foto: Dušan Vodeb, Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

3 Matevž Frelih je veliko plezal v družbi Joža Čopa. Z njim in Mihom Potočnikom ter Stankom Tomiňškom so leta 1931 prečili celotno Severno triglavsko steno in smer poimenovali Zlatorogove steze. Konec leta 1944 je kot partizan padel v boju v Radovni. Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

4 Janez Mrak v severni steni Male Mojstrovke leta 1938, padel je kot talec februarja 1942. Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

France Ogrin, eden redkih predvojnih plezalcev, ki so pokazali zanimanje za različna gorovja pri nas in so bili dejavni tako v Julijskih kot Kamniško-Savinjskih Alpah. Izmed njegovih pomembnejših smeri sta še danes pogosto plezani smeri Ogrin-Omersa v Ojstrici in Jalovcu ter najtežja predvojna smer slovenskih plezalcev – Wisiakova smer v Triglavu, ki sta jo leta 1933 preplezala France Ogrin in Uroš Župančič ter jo osvetila maja istega leta ponesrečenemu

Nemška znamka s Severno triglavsko steno iz obdobja okupacije med drugo svetovno vojno

Vir: Peter Mikša

skalašu Sandiju Wisiaku. Tudi soavtor najdaljše smeri v Triglavu, Zlatorogovih steza, Matevž Frelih ni dočakal maja 1945. Verjetno tudi marsikdo od plezalcev, ki je plezal Cizljevo smer v Špiku ali najbolj plezano zimsko smer na Slovenskem – Kramarčo v Storžiču, ne ve, da sta z imenom posvečeni Mariborčanu Miranu Cizlju, odličnemu alpinistu s kupom prvenstvenih smeri, ki je veliko plezal v Julijcih, predvsem z jeseniškimi skalaši, in Tržičanu Roku

Kramarju, še dvema iz "izgubljene generacije".

Po doslej zbranih podatkih je med vojno padlo 49 slovenskih plezalcev; številka je v primerjavi z vsemi 353³ aktivnimi slovenskimi plezalci (nobena od teh številk seveda ni dokončna)⁴ pred vojno zelo velika. Predstavlja slabih 13,9 % vse tedaj aktivne alpinistične populacije pri nas. Če primerjamo to z odstotki vseh žrtev druge svetovne vojne v Sloveniji, ki znaša 6,3 % vseh slovenskih prebivalcev, vidimo, da je bila smrtna žetev med našimi plezalci izredno velika.

"Znova sem te dni našel zbledelo fotografijo, na kateri je devet oseb. Šest jih ni več med nami. Padli so v osvobodilnem boju tovariši z gora," zaključuje svoje spomine na ta čas in umrle prijatelje Boris Režek. Spomine na generacijo, ki ji je za vedno ugasnil smehljaj.

Padli slovenski alpinisti med drugo svetovno vojno:

Beno Anderwald, Miha Arih, Anton Balantič, Zvonko Berlič, Just Blažina, Adolf Blažina, Viktor Bobek, Stane Bokal, Miran Cizelj, Slavko Čazman, Jože Černič, Miša Čop, Albert Detiček, Bojmir Filipič, Bogomir Flander, Matevž Frelih,

³ Poimenski seznam z viri se nahaja pri avtorju članka.

⁴ Za dopolnitve oziroma popravke seznama padlih alpinistov pišite na e-naslov peter.miksa@ff.uni-lj.si.

Božidar Gajšek, Edvard Giorgioni, Tomaž Godec, Ljubo Grabnar, Franc Herle, Janez Hlebanja, Ivan Ivančič, Karel Jarc, Bogdan Jordan, Simon Kosi, Rok Kramar, Viktor Krč, Samo Lovše, Ferdo Majnik, Lado Marovt, Vlado Miklavc, Janez Mrak, France Ogrin, Vinko Paderšič, Miha Plesnik, France Podboršek, Slavko Prevc, Jože Ravnik, Zvonko Runko, Rihard Sever, Aleš Stanovnik, Ludvik Stražišar, Tezej Šavron, Saša Štempihar, Tone Štumfelj, Ivan Vadnal, Matija Verdnik, Gustelj Vršnik. ◉

Viri:

Arhiv Republike Slovenije:
AS 0068A Turistovski klub Skala
AS 380, Potočnik Miha.
Slovenski planinski muzej:
TMZ, t. e. 6, vsebina pisne doze bivačkov;
TMZ, t. e. 7, Janez Brojan – seznam prvenstvenih vzponov in tur.

Literatura:

Dimnik, Maks: *Miholu – gorniku – partizanu! Planinski zbornik 1945.*
Malešič, France: *Spomin in opomin gora. Kronika smrtnih nesreč v slovenskih gorah.* Radovljica, 2005.
Mikša, Peter; Golob, Urban: *Zgodovina slovenskega alpinizma.* Ljubljana, 2013.
Mikša, Peter; Ajlec, Kornelija: *Slovensko planinstvo.* Ljubljana, 2011.
Režek, Boris: *Ugasli smehljaj. Planinski zbornik 1945.*
Tominšek Rihtar, Tadeja; Šorn, Mojca: *Izgube in smrtne žrtve, Slovenska novejša zgodovina 1848–1992, I.* Ljubljana, 2006.
Mikša, Peter: *Alpinizem na Slovenskem: doktorska disertacija.* Ljubljana, 2013.